

სალომე ომიაძე

ლექსემა „ტერმინის“ ხმარებისათვის

კომუნიკაციური პრაქტიკისათვის მნიშვნელოვანია ორი ტიპის ცოდნის დაპირისპირება – სიღრმისეულისა და ზედაპირულის, რომელსაც სხვაგვარად მაორიენტირებელი ცოდნაც შეიძლება ეწოდოს. ამ უკანასკნელის არე გაცილებით ფართოა, ვიდრე სიღრმისეულისა. მათ შორის არსებითი სხვაობა ისაა, რომ სიღრმისეული ცოდნა სტაბილურია, იგი რწმენაში გადაიზრდება და პიროვნების საფუძველი ხდება, ზედაპირული ცოდნა კი, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, მუდმივ ცვლილებას განიცდის. შეგვიძლია ავხსნათ და აღვწეროთ მხოლოდ ის, რაც კარგად ვიცით, მაგრამ თემატურად, ზოგადად, მიახლოებით ვახასიათებთ იმას, რაც ნაკლებად ვიცით. ენაში არსებული წყვილი „ცოდნა–ცნობა“ კარგად გვიჩვენებს ამ სხვაობას. სწორედ სხვადასხვა ცოდნის არსებობის დასტურია შემდეგი ერთეულებიც – **გზედები, მესმის, ვიგებ, ჩახედული ვარ**, რომელთა მიერ გამოხატული შინაარსის მოცულობა ნაკლებია, ვიდრე **„ვიცი“** ფორმაშია ნაგულისხმევი.

თანამედროვე დისკურსზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ენის მომხმარებელთა დიდ ნაწილს ლექსემა „ტერმინის“ შესახებ მხოლოდ მიახლოებითი წარმოდგენა აქვს. სიტყვა „ტერმინის“ მონაწილეობით შექმნილმა უმართებულო კონტექსტთა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ აღნიშნული მაორიენტირებელი ცოდნა სხვადასხვა შემთხვევაში განსხვავებულია. ტიპობრივი უზუსტობები დავაჯგუფეთ იმის მიხედვით, სიღრმისეული ცოდნის რომელი ფრაგმენტია საორიენტაციოდ გამოყენებული და რისი გაუთვალისწინებლობა ხდება შეცდომის წყარო.

ყველაზე მრავალრიცხოვანი აღმოჩნდა ჯგუფი, რომელმაც გააერთიანა „ტერმინით“ „ცნების“ ჩამნაცვლებელი კონტექსტები, აქაც და ყველგან მაგალითებს ბეჭდური და ელექტრონული მედიაგამოცემებიდან დავიმოწმებთ: „სიყვარული ხელწამოსაკრავი ტერმინი არ არის“; „პოლიტიკაში არ არსებობს ტერმინები „მეგობრობა“, „ერთგულება“, „დალატი“ და მისთანები. პოლიტიკაში არის ერთადერთი ტერმინი, ვიმეორებ, ერთადერთი ტერმინი და ეს არის „ინტერესები“ და სხვ. ამ ტიპის კონტექსტებში, ცხადია, რომ მოსაუბრეს ტერმინე-

ბად წოდებული ერთეულებით გამოხატული არსის ხაზგასმა სურდა და არა გარეგანი მხარისა. გამოსახატავ შინაარსს კი ამგვარ წინადადებებში **ცნება** ესადაგება. გარდა აღსანიშნისა და აღმნიშვნელის – ცნებისა და ტერმინის – აღრევისა, საგულისხმოა კიდევ ერთი რამ – რატომ **ტერმინი** და არა **სიტყვა**, რომელიც ასევე არის გამოსახატავი შინაარსის გარეგანი მხარე? სწორედ ამ არჩევანში გამოკრთის ბუნდოვანი, ზედაპირული ცოდნის მარცვალი, რომ სიტყვაში საგნობრიობაა დომინანტური, ტერმინში კი ცნებითობა.

დამოუკიდებელ ჯგუფს ქმნის ის სინტაგმები, რომლებიც ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა მსგავსად დეფინიციურობით ხასიათდება. მაგალითად: „ტერმინი „კაცური კაცი“ უნიკალურია და მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანასა და არც ერთ ენაში არ გვხვდება“; „ტერმინი „კაცურად აზროვნებ“ ნიშნავს, რომ სულელი არ ხარ და არც სენტემენტალობა გახასიათებს“; „ტერმინ „კაი ყმას“ ალტერნატივა არ გააჩნია ვაჟკაცობის შესაფასებლად“; „თუ შეიძლება ასეთი ტერმინი გამოვიყენო, უფრო ვაჟკაციური საქციელი იქნებოდა მათი მხრიდან“ და სხვ.

ამავე ჯგუფში უნდა გავაერთიანოთ ანტიკური ფრთიანი გამონათქვამები და ბიბლიეზმები, რომელთა ტერმინებად კვალიფიცირება მასმედიის ენაში იშვიათი არ არის: „განხეთქილების ვაშლი“ ნამდვილად დამკვიდრებული ტერმინია და სულაც არ ეკუთვნის ეკა კვესიტაძეს“; „მათ კარგად იციან, რომ ვერ გაიმარჯვებენ, მაგრამ, ჩვენთან, ხომ იცით, დამკვიდრებულია ტერმინი – მთავარია მონაწილეობა და არა გამარჯვება“; „სწორედ ამ ლეგენდის შემდეგ გაჩნდა ტერმინი პანდორას ყუთი ან პანდორას სკივრი“; „ამ შეკრებას ტერმინ „საიდუმლო სერობას“ მივუსადაგებდი, მაგრამ რაღა საიდუმლო, როცა ბიზნესცენტრის სიახლოვეს ტელეკამერებს ვერ დაითვლიდი“; „მან ესპანეთის ნაკრებს, მხატვრული ტერმინი რომ ვიხმაროთ, სულ სხვა სული შთაბერა“ და სხვ. მოხმობილ კონტექსტებს ვერ გავამართლებთ იმით, რომ ტერმინოლოგიურსა და ნომენკლატურულ სისტემებში ხშირად გვხვდება ანტიკურობიდან და ბიბლიიდან მომდინარე სიტყვა-გამოთქმები, მაგალითად, „აქილევსის მყესი“ ქუსლის მყესის აღმნიშვნელ ტერმინად, ტერმინი „ადამის ვაშლი“ ფარისებრი ხრტილის აღსანიშნავად; ბოტანიკურ ნომენკლატურაში: „ადამის ფესვი“; „სამოთხის ვაშლი“, „ქრისტესგვირგვინა“, „ქრისტესბეჭედა“, „ქრისტესისხლა“ თუ სხვ.

საანალიზო მასალაში შეგვხვდა ჩვეულებრივი გამონათქვამების ტერმინად მოხსენიების მაგალითებიც: „ყველა თავისას მიიღებს“ – ეს

ტერმინი მუქარასავით გაისმა“; „გავიხსენოთ ტერმინი „ქურდებს ეროვნება არა აქვთ ისევე, როგორც კომუნისტებს“ და სხვ.

თანამედროვე კომუნიკანტთა ენობრივ ცნობიერებაში არსებობს ცოდნა იმის შესახებ, რომ სიტყვები დღეს არ იბადება, მათი დასაბამი შორეულ წარსულშია, მაგრამ ტერმინის შექმნისა და დამკვიდრების მომსწრე შეიძლება გახდეს. აღნიშნული ინფორმაცია უნდა მივიჩნიოთ იმის საფუძველად, რომ ნებისმიერი ინდივიდუალური სიტყვათმომოქმედების შედეგი, არაერთი ოკაზიონალიზმი მედიადისკურსში ტერმინადაა შეფასებული, მაგალითად, „ნინო ბურჯანაძეს ეკუთვნის ახალი პოლიტიკური ტერმინი „დენაციფიკაცია“; „ამას განსაკუთრებულ ტონს აძლევს პრეზიდენტის „ბრიყვინგები“ (შოთა გლურჯიძის ტერმინი)“; „ტერმინი „ნასტალინარი“ მართლაც შესანიშნავია“; „სწორედ აზროვნების ასეთმა დარღვეულმა სტრუქტურამ წარმოშვა ტერმინი შუაშისტი“ (ნეიტრალური პოლიტიკური პოზიციის მქონე მოქალაქის აღსანიშნავად – ს. ო.); „საკაშვილის ხელისუფლებამ გამოიყვანა ახალი ყაიდის ზონდერ-ჟურნალისტები, რომლებიც უკვე ჩემს მიერ ადრე გამოყენებულ ტერმინს – „ურნალისტებს“ აღარ აკმაყოფილებენ“ თუ სხვ.

ამავე ჯგუფში გაერთიანდება ის მაგალითები, რომლებშიც ჩვეულებრივი ლექსიკური ერთეულები ან სიტყვათშეთანხმებები ტერმინებად მხოლოდ იმ ნიშნითაა სახელდებული, რომ ამა თუ იმ პოლიტიკოსმა ისინი განსხვავებულ კონტექსტში ან უბრალოდ ხშირად გამოიყენა, მაგალითად: „ჩარეცხილები“ სააკაშვილის მიერ დამკვიდრებული ტერმინია“; „ჩაკითხვა“ ბიძინა ივანიშვილის ტერმინია“; „საკაშვილის ტერმინი რომ გამოვიყენოთ, დღეს თავად სააკაშვილია გაფარჩაკებული“; „კბილაშვილის საყვარელი ტერმინი რომ გამოვიყენოთ, ივანიშვილი მეტისმეტ ინფორმირებულობას ამჟღავნებს“ და სხვ.

„სიტყვის“ ნაცვლად „ტერმინის“ გამოყენების სხვა შემთხვევებიც მრავლადაა: „იოტისოდენა“ როგორც უმნიშვნელოს გამომხატველი ტერმინი აქტიურად გავრცელდა პროზაში“; „უფრო უპრიანი არ იქნება ან – „ფლიდები“, ან – „ვერაგები“, ან – „ახვრები“, ან – „თუქსუსები“? აი, აქ დამჭირდება დახმარება იმის გასარკვევად, ჩამოთვლილთაგან რომელი ტერმინი უფრო სწორია მათთან მიმართებაში“ და სხვ.

განხილული მაგალითებისაგან განსხვავდება ის რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც მოქმელს ლექსემა „ტერმინით“ სხვისი შეცდომის აქცენტირება სურს, ამგვარ კონტექსტთა ნაწილს ირონიაც ახლავს:

„განტევეების ვაცი“ აქ ბრჭყალებში ზის, რადგან, ჩვეულებრივ, ეს კაცი სრულიად უდანაშაულოა და შემთხვევითაა შერჩეული. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში იქნებ სჯობდეს ედუარდ შევარდნაძის ტერმინი „გაშვების თხა“ გამოვიყენოთ, რადგან ჩვენს შემთხვევაში ბ-ნი გულაშვილი ნამდვილად დამნაშავეა“; „ანეგდოტები“ ასეთი ტერმინი არც დიალექტურია და არც ლიტერატურული, უბრალოდ უცოდინარობის ისეთი დასტურია, წყალი რომ არ გაუვა“ და ა. შ.

არაერთი კონტექსტი შეგვხვდა, რომელშიც „ლექსიკის“ ან „გამონათქვამის“ ნაცვლად უმართებულოდაა ნახმარი „ტერმინოლოგია“: „ეს არის პრეზიდენტის აგრესიულ-ირონიული ტერმინოლოგია, რომელიც მას პერიოდულად, განსაკუთრებით კი პოლიტიკურ ოპონენტებზე საუბრისას ახასიათებს“; „ – მართლა მოითხოვეთ, ზურაბ ცხოვრებადის ტერმინოლოგიას თუ დავესესხებით, „დედაკაცის ხელდასხმა“?; „თქვენ დაუკვირდით „ნაცმოდრაობის“ ლიდერების ტერმინოლოგიას: „ჩვენ ძალიან ძალე დავბრუნდებით“; „ჩემი მოკრძალებული სურვილია, მოვუწოდო ყველა ძალას, ჩვენი „შემკობის“ ტერმინოლოგია უფრო ცივილიზებული გახადონ“, „შეურაცხყოფელი სიტყვები ხომ მათი ტერმინოლოგიის განუყრელი ნაწილია!“ და სხვა მრავალი.

დასაწყისში აღვნიშნეთ, რომ ტიპობრივ უზუსტობებს საორიენტაციოდ გამოყენებული სიღრმისეული ცოდნის განსხვავებულ ფრაგმენტთა მიხედვით დავაჯგუფებდით. ამგვარმა კლასიფიკაციამ საერთო ნიშანიც გამოაჩინა – ყოველი ჯგუფის ცალკეულ მაგალითში ლექსემა „ტერმინი“ მეტად გამოყოფს მისით განსაზღვრულ ერთეულს, ვიდრე ის მსაზღვრელები, რომელთა გამოყენებაც ბუნებრივი და მართებული იქნებოდა, რაც გვაფიქრებინებს, რომ მთქმელთა ინტენცია, ზემოთ დასახელებულ სხვა ფაქტორებთან ერთად, შესაძლოა ესეც იყო. თუ ასეა, მაშინ გაანალიზებულ შემთხვევებს სიღრმისეული ცოდნის ის ფრაგმენტი აერთიანებს, რომლის მიხედვითაც ტერმინი განსაკუთრებული და არა ჩვეულებრივი ნიშანია, მაგრამ ნაწილობრივი ცოდნა, რომელსაც ჩვენ მაორიენტირებელი ვუწოდეთ, მედიადისკურსში საკმარისი არ არის, მით უფრო, რომ ლექსემა „ტერმინის“ შესახებ ჟურნალისტების მიერ გამოყენებული ინფორმაციის მოცულობა ბევრად ჩამორჩება სიღრმისეული ცოდნის სისრულეს, სახელდობრ, საანალიზო ტექსტებში სრულიად უგულებელყოფილია ტერმინის, როგორც განსაკუთრებული ენობრივი ნიშნის, ორი ძირითადი მახასიათებელი – კონვენციურობა და სისტემურობა.

Salome Omiadze

About Use of the Lexeme „Term“ („termini“)

Summary

For communicative practice it is important to contrast two kinds of knowledge – in-depth and surface or, in other words, orientating knowledge. The latter one has a wider area. The essential difference between them is that in-depth knowledge is stable. It turns into the belief and becomes the basis of a person while surface knowledge, because of its nature, is a subject of a continuous change. We can explain and describe only what we know well, but thematically, in general, we approximately characterize what we know less. The pair “knowledge-recognition” illustrates this difference well. The lexical units – **vzvdebi, mesmis, vige, čaxeduli var** the meaning of which has less capacity than the word form’s - “to know”, are proofs of existing different knowledges. It is not a problem to use just orientating knowledge during the everyday discourse. The reason is that the minimum number of verbal signs is sufficient to satisfy everyday needs and requirements. What’s more, these signs often have an additional, complementary function. They have a phatic role and mostly indicate just the contact between talkers. The same cannot be said about other types of discourses, especially scientific and mass media ones.

The paper discusses the cases of misusing terms. In particular, contexts are analyzed, in which the main structural-semantic units (any word or expression, idioms of the common literary language) are designated as terms and as a result the main characteristics (being definitive, conventional and systematic) of a term as a special lingual sign are neglected.